

EAR OPENERS VOOR DOCENTEN EN HUN STUDENTEN

Instrumenten voor luister- en noteervaardigheid

De Arteveldehogeschool bevroeg samen met de Hogeschool West-Vlaanderen en Centrum voor Volwassenenonderwijs Kisp in het kader van een project van het Expertisenetwerk Lerarenopleidingen van de Associatie Universiteit Gent meer dan duizend studenten over hun noteergedrag, hun luistervaardigheid en het gebruik van PowerPointpresentaties tijdens hoorcolleges. Op basis van de resultaten gingen de onderzoekers op zoek naar tips en instrumenten om docenten en studenten in het hoger onderwijs te ondersteunen.

PIETERJAN BONNE & JOKE VRIJERS

In het hoger onderwijs wordt veel aandacht gespendeerd aan productieve taalvaardigheid (schrijven en spreken). Op zich is dit logisch: dit zijn de vaardigheden waar een docent rechtstreeks mee in contact komt. Toch is de receptieve taalvaardigheid van een student, luisteren en lezen, minstens even belangrijk voor succes in het hoger onderwijs. In het project *Ear Openers* van het Expertisenetwerk Lerarenopleidingen van de Associatie Universiteit Gent buigt de Arteveldehogeschool zich samen met de Hogeschool West-Vlaanderen (Howest) en Centrum voor Volwassenenonderwijs (CVO) Kisp over luistervaardigheid.

Het *Ear Openers*-project omvatte twee onderdelen: een onderzoek om luister- en noteervaardigheden in kaart te brengen en daarnaast instrumenten om studenten en docenten te ondersteunen. Goed kunnen luiste-

ren en noteren* zijn in het hoger onderwijs ontzettend belangrijk voor constructief leren. Nieuwe informatie wordt immers verankerd door luisterend te noteren, samen te vatten en structurerend te verwerken. Toch is luisteren vaak een vergeten vaardigheid. Het komt niet of weinig aan bod in diagnostische toetsen en remediëringmateriaal en bovendien is er weinig onderzoek naar verricht. In 2009 concludeerden Berckmoes en Rombouts: 'Over de luistervaardigheid van de studenten in het hoger onderwijs zijn er weinig bevindingen in de literatuur voorhanden' (p. 11).

Deze leemte betekent niet dat luisteren of noteren geen probleem vormt. In onderzoek van De Beir (2009) naar talige knelpunten bij studenten en lerarenopleiders duidt luistervaardigheid zowel bij docenten als studenten op in de top vijf van taalproblemen. Daarnaast signaleren De Wachter en Heeren (2011) in hun behoefteanalyse 'het ontbreken van de noteer-reflex' bij veel

Studenten van de Universiteit Gent. Foto: Hilde Christiaens

studenten. De onderzoekers verklaren dit door de toename van PowerPointpresentaties in het hoger onderwijs. De PowerPointpresentaties zorgen voor een grote structuur en een afdrukbare neerslag van de kern van een les. Studenten hoeven enkel te noteren als er iets dieper wordt uitgewerkt. Toch blijkt dit in de praktijk niet het geval: '[S]tudenten [schrijven] ook niets of weinig [op] wanneer er van het beschikbare materiaal wordt afgeweken' (p. 10). Hetzelfde geldt voor mondelinge instructies. Een docent verwoordt het als volgt: 'Deel je iets mee aan de studenten of geef je hun een opdracht, dan krijg je steevast de vraag of dat op de elo komt.'

De Arteveldehogeschool bevroeg samen met Howest en CVO Kisp meer dan duizend studenten via een vragenlijst. De vragenlijst had als focus luisteren, noteren en PowerPoint tijdens het hoorcollege en werd opgesteld aan de hand van een literatuurstudie en twee focusgroepen (een met studenten en een met docenten). Uit de

Luisteren is een vergeten vaardigheid.
Het komt niet of weinig aan bod in diagnostische toetsen en remediëringmateriaal en bovendien is er weinig onderzoek naar verricht

Noteren wordt gezien als het operationaliseren van het luisteren: je kunt wel iets gehoord hebben, maar als je het niet genoteerd hebt, kun je het niet verwerken voor het examen

bevraging kwamen drie algemene conclusies:

1. De docent speelt in het hoorcollege de belangrijkste rol om het luisteren en noteren te stimuleren (nadruk leggen, begeleiden van het proces en dergelijke).
2. De studenten zijn vragende partij voor structuur, mondeling aangebracht door de docent en visueel ondersteund (bord, PowerPointpresentatie, projectie, inhoudsopgave en dergelijke).
3. Het belang van coaching van eerstejaarsstudenten is niet te onderschatten. Zij vertonen namelijk een grote bereidwilligheid om de vaardigheden bij te werken.

In deze bijdrage stellen we enkel het eindresultaat voor: instrumenten rond luister- en noteervaardigheid voor docenten en studenten. Gebaseerd op de resultaten van de bevraging zochten twee focusgroepen (een met studenten en een met docenten) naar praktische tips om de luistervaardigheid, noteervaardigheid en het gebruik van PowerPoint op te krikken. Deze tips werden verzameld in twee steekkaarten, een voor studenten en een voor docenten, een online webtoepassing voor leerlingen uit het laatste jaar van het secundair of voortgezet onderwijs en een nascholing voor docenten.

CHECKLIST NOTEREN

- 1. Gebruik afkortingen en symbolen.** Breng structuur aan door kaders, te onderstrepen of met kleur.
  - ⇒ Daardoor, zodat, want, daaruit volgt ... Vb. Bijvoorbeeld, ter illustratie, zoals ...
  - ▭ Tot slot, we concluderen dat, kortom ... Ex. Dit is typische examenstof ...
- 2. Situeer je notities.** Noteer de naam en de datum van het hoorcollege. Zo kan je sneller aan de slag bij het blokken.
- 3. Leg verbanden** met andere hoofdstukken, vakken, met het beroep, de actualiteit, wat je al weet...
  - ↔ In tegenstelling tot, daar staat tegenover ...
  - ≡ Dit is vergelijkbaar met, denk aan, er zijn enkele overeenkomsten ...
- 4. Structureer je notities** = de leerstof beter verwerken met duidelijke en overzichtelijke notities als resultaat. De docent helpt je hierbij met de inhoudsopgave, de dia's of mondeling.
  - ⋮ En, ook, verder, bovendien ... Ten eerste, ten tweede, ten derde ...
- 5. Noteer in je eigen woorden.** Zo verwerk je de stof al. Volg de hoofdlijnen, details hoeft je niet altijd te noteren (zie dia's of syllabus). Grafieken kan je desnoods snel overschetsen om er opmerkingen bij te schrijven. Bijkomende informatie of voorbeelden die jou aanspreken en helpen om de stof bevattelijk te maken, kan je wel noteren.
- 6. Schrap fouten en laat witruimte** als je iets te kort hebt. Je bespaart tijd en kan achteraf nog aanvullen.
  - ? ... Onduidelijk, onverstaanbaar, vraag ...
- 7. Duid aan wat belangrijk is** om snel de kern van het college te zien.
  - ▭ Ik onderstreep, ik vat samen, tot slot, onthoud dit goed, de conclusie is ...
- 8. Werk op aparte bladen en nummer je notities.** Noteren en markeren in je syllabus werkt niet. Het leidt je af van wat de docent zegt of toont en doet je de leerstof niet verwerken. Notities tonen dan tijdens het studeren wat écht belangrijk is.

Meer info:
De Wachter, L., e.a. (2011). Taalhoger onderwijs. Praktische richtlijnen en oefeningen. Leuven/Den Haag: Acco
Oppenhalff, T. (2013). Lerens.Hoe?Zol. Tiel: Lannoo Campus.
Vraag raad aan je leer- of taalkoach.

Kader 1. Voorzijde van de Notitiewijzer voor studenten

Het belang van coaching van eerstejaarsstudenten is niet te onderschatten. Zij vertonen een grote bereidwilligheid om de vaardigheden bij te werken

Notitiewijzer

De steekkaart voor studenten of 'Notitiewijzer' focust zich op noteren (zie kader 1). In de bevraging werd noteren immers gezien als het operationaliseren van het luisteren: je kunt wel iets gehoord hebben, maar als je het niet genoteerd hebt, kun je het niet verwerken voor het examen. Dat verband kwam ook naar voren in de resultaten van de bevraging. Zo gaven de studenten zelf aan dat noteren hen helpt om beter te luisteren (64% mee eens of helemaal mee eens) en de leerstof beter te onthouden (88% mee eens of helemaal mee eens).

Studenten die problemen hebben met noteren, nemen niet altijd de tijd om een uitgebreide leidraad door te nemen. Veel andere remediëringsinitiatieven bereiken ook amper de groep die ze het meeste nodig heeft. Er werd daarom gekozen voor acht hapklare noteertips. Op de voorzijde wordt elke tip geïllustreerd met een goed voorbeeld van notities. De voorzijde, goed voorbeeld en acht tips is in één oogopslag op te nemen. Als de student zich verder wil inwerken, kan hij op de achterzijde terecht. Daar wordt het nut van elke tip verklaard en vinden studenten ook een legenda

WHAT YOU HEAR IS WHAT YOU GET!

6 ear openers voor docenten om studenten aan het luisteren te krijgen.

In het hoger onderwijs moeten studenten intensief beroep doen op hun luister- en noteervaardigheid. Deze 6 ear openers helpen je om je studenten deze vaardigheden actief te laten inzetten en zo je inhoud beter over te dragen. De ear openers zijn het resultaat van een onderzoek van het Expertisenetwerk Lerarenopleidingen AUGent. Je krijgt telkens een algemeen principe toegelicht met praktische tips en data uit het onderzoek.

6 EAR OPENERS

1. EXPLICITEER EN ORIËNTEER

Studenten luisteren aandachtiger én gericht als ze weten wat van hen verwacht wordt en wat de doelstellingen zijn. Door de les te oriënteren maak je studenten duidelijk waar deze les zich bevindt en waarom deze les nuttig is voor hun opleiding.

Ik begrijp niet waarom de les belangrijk is.

- ⇒ Geef aan wat je **verwacht**: interactie, noteren, volgen in de cursus, reflecteren, oefeningen maken, thuis herhalen, hoe zal je de studenten beoordelen?
- ⇒ Geef aan wat je **doelstellingen** zijn: theorie verwerven, leren toepassen, oefenen? Wat moeten studenten kennen en kunnen aan het einde van de les?
- ⇒ Geef aan waar deze les zich **bevindt** in het vak, de opleiding, het beroep, de voorkennis van de student, de leefwereld, de ervaringen van de student op stage...
- ⇒ Koppel terug naar het bovenstaande doorheen de les.

Kader 2. Fragment uit de steekkaart voor docenten

met symbolen en tekens om sneller en efficiënter te noteren.

Luister- en notitiescreening

Naast de papieren versie is de steekkaart ook beschikbaar via de gratis webtoepassing <www.klaarvoorhogeronderwijs.be>. De webtoepassing is ontwikkeld door de dienst Studieadvies van de Arteveldehogeschool en richt zicht op leerlingen uit het laatste jaar secundair of voortgezet onderwijs en hun begeleiders. De webtoepassing wil hen ondersteunen bij het studiekeuzeproces aan de hand van vier basiscompetenties die nodig zijn voor het hoger onderwijs: studiekeuze, studiemethode, media-wijsheid en taal.

Binnen de module taal kunnen de leerlingen een luister- en notitiescreening afleggen. Leerlingen krijgen er een authentiek filmpje van een hoorcollege te zien (gemonteerd tot tien minuten) waarbij ze notities moeten nemen. Na het hoorcollege volgt een begripstest en screenen leerlingen hun eigen notities aan de hand van twaalf vragen. Elke taak is voorzien van uitgebreide feedback en de gebruikers krijgen ook de mogelijkheid om een oefening te maken.

Ear openers

Het project richtte zich eveneens op de docenten. Uit ons eigen onderzoek, maar ook uit vele andere onderzoeken (Hattie, 1987; Hattie, Clinton, Thompson, & Schmitt-Davis, 1996) blijkt immers dat zij de cruciale factor zijn voor succesvol onderwijs. Met een steekkaart willen we docenten motiveren en ondersteunen om in hun didactiek bewust meer aandacht te besteden aan de luister- en noteervaardigheid van hun studenten. Dat zal renderen in aandachtige en enthousiaste studenten.

De steekkaart voor docenten biedt zes tips aan, de zogenoemde *ear openers* (zie kader 2). Elke tip bestaat uit een omvattende titel en wordt verder onderbouwd met resultaten uit de bevraging. Elke tip is ook uitgewerkt met een meer gedetailleerde beschrijving, een voorbeeld of een praktische aanpak. Al deze tips sluiten aan bij de drie pijlers van taalontwikkelen lesgeven: context, interactie en in het bijzonder taalsteun (Hajer & Meestringa, 2009). In het pakket *Taalontwikkelen lesgeven in het hoger onderwijs: Hoe doe je dat?* kunnen docenten terecht om enkele aanpakken verder uitgewerkt te zien in een leidraad en op authentiek beeldmateriaal van twee lessen (Bonne,

De Moor, Vrijders, & Van Hoyweghen, 2014).

De resultaten en instrument van het project zijn ook in een nascholing voor docenten gegoten. In deze nascholing wordt het proces van het onderzoek herhaald en zijn de aanwezige docenten de experts die op zoek gaan naar oplossingen voor luister- en noteerproblemen. Na een algemene inleiding en de voorstelling van de cijferresultaten, wisselen de docenten immers zelf tips uit. Op het einde worden deze tips verzameld en ondergebracht bij of aangevuld met de zes *ear openers*. Tot slot worden de tips verbonden met de theorie van taalontwikkelen lesgeven en ontvangen de deelnemers de steekkaart en een overzicht van de gedeelde tips.

Tijdens de nascholing wordt duidelijk dat aandacht hebben voor taalleerstrategieën zoals luisteren en noteren niet extracurriculair hoeft te zijn, maar evenzeer rendeert – zo niet meer – door korte interventies van taalbewuste docenten tijdens de contactmomenten zelf. ■

Voor meer informatie over deze eindproducten, kunt u contact opnemen met Pieterjan Bonne via <pieterjan.bonne@arteveldhs.be>.

NOOT

* In de Nederlandse context wordt 'noteren' vaak aangeduid als 'aantekeningen maken'.

LITERATUUR

- Berckmoes, D., & Rombouts, H. (2009). *Intern rapport verkennend onderzoek naar knelpunten taalvaardigheid hoger onderwijs*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen/Linguapolis. Geraadpleegd via http://uahost.uantwerpen.be/linguapolis/mom/Intern_rapport_verkennend_onderzoek_naar_knelpunten_taalvaardigheid_in_het_hoger_onderwijs-Monitoraat_op_maat.pdf
- Bonne, P., De Moor, A., Van Hoyweghen, D., & Vrijders, J. (2014). *Taalontwikkelen lesgeven in het hoger onderwijs: Hoe doe je dat?* Gent: Academia Press.
- De Beir, D. (2010). *Taalbeleid: Percepties van studenten en docenten – Verslag van een bevraging voor de Taalactiedag Lerarenopleiding*. Gent: CVO Perspectief. Geraadpleegd via www.netdidned.be/TaalactiedagBevragingVerslag.pdf
- De Wachter, L., & Heeren J. (2011) *Taalvaardig aan de start: Een behoefteanalyse rond taalproblemen en remediëring van eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Geraadpleegd via https://ilt.kuleuven.be/cursus/docs/Behoeftanalyse_TaalVaST.pdf
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2009). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Hattie, J. (1987). Identifying the salient facets of a model of student learning: A synthesis of meta-analyses. *International Journal of Educational Research*, 11, 187–212.
- Hattie, J., Clinton, J., Thompson, M., & Schmitt-Davis, H. (1996). *Identifying expert teachers*. Chapel Hill, NC: North Carolina Association for Research in Education.

agenda

11 – 12 december 2015

Literaire Vertaaldagen, Amsterdam, <www.literairvertalen.org>

18 december 2015

Internationale Dag van de Arabische Talen

19 december 2015

Groot Dictee der Nederlandse Taal, <<http://grootdictee.ntr.nl>>

februari – juni 2016

Avondcursus Duitse literatuur, Utrecht, <www.vgnu.nl>

10 – 12 maart 2016

Nascholing Recent Verschenen Werken Duits, Drachten, <h.harbers@rug.nl>

16 maart 2016

Symposium Vroeg Engels, Utrecht, <<http://tiny.cc/ltm-vvtom>>

9 april 2016

GNE Awards, Breda, <www.gneawards.nl>

20 april 2016

Dag van de Jonge Jury, Utrecht, <www.jongejury.nl>

Dictee

De Vlaamse schrijfster Lieve Joris is dit jaar de auteur van het Groot Dictee der Nederlandse Taal. Zij treedt daarmee in de voetsporen van Bart Chabot, Gerrit Komrij, Tommy Wieringa, Arnon Grunberg en Adriaan van Dis, die de tekst de afgelopen jaren voor hun rekening namen.

Het Groot Dictee krijgt ook een nieuwe juryvoorzitter. De plaats van advocaat Inez Weski wordt na vier jaar overgenomen door VVD-politica Annemarie Jorritsma.

Het Dictee wordt dit jaar uitgezonden op 19 december 2015. Voor meer informatie, zie <<http://grootdictee.ntr.nl>>.

binnenkort

GNE Awards

De inschrijving voor de GNE Young Writers and Public Speaking Awards is weer geopend. De deelnemers zijn jongeren van 16 tot 20 jaar (uit het voortgezet en hoger onderwijs) die hun beheersing en gebruik van de Engelse taal willen laten zien. Zij krijgen bij de GNE Awards de mogelijkheid hun mening over vooraf vastgestelde levensvragen en discussiepunten te delen met een (jong) publiek.

De deelnemers aan de Young Writers Award moeten een opiniestuk schrijven voor een krant over een van de volgende onderwerpen: 'These are the best of times, these are the worst of times', 'Is immigration good for a country?', 'Should the Dutch armed forces take part in peace-supporting operations?', 'Super food – fact or fancy?', 'The only way to travel is on foot', 'ESU topic: Integrity has no need of rules'. Deze onderwerpen vormen ook de basis voor de Public Speaking Awards, waarbij deelnemers een speech van vijf minuten houden, waarna ze gedurende drie minuten vragen moeten beantwoorden.

De inschrijving sluit op 23 januari 2016. Na diverse voorrondes in het land (voor de Speaking Awards) vindt op 9 april 2016 in Breda de nationale finale plaats.

Voor meer informatie, zie <www.gneawards.nl>.

Prijs van de Jonge Jury

De Jonge Jury is weer van start gegaan. Duizenden jongeren zijn in oktober begonnen met het nomineren van boeken. Zij hebben tot 1 maart de tijd om boeken uitgekomen vanaf september 2014 tot en met eind 2015 te lezen en te stemmen op hun favoriete boek.

Uit het enorme aanbod aan boeken hebben vijf jongeren, verenigd in het Jonge Jury Boekgenootschap, en twintig professionals uit het boekenvak 25 leestips samengesteld.

Op scholen komt de Jonge Jury tot leven door middel van een instapmodule, bestaande uit 25 lesbrieven, een multimediale smartboardmodule en diverse promotiematerialen om de leerlingen in de klas te enthousiasmeren. Maar jongeren kunnen niet alleen op school, maar ook in hun vrije tijd meedoen aan de Jonge Jury. Door een multimediale website, digitale magazines, social media en winacties is er veel interactie mogelijk. Het eerste Jonge Jurymagazine *Lezen* is nu te vinden op de website.

Tot 1 maart 2016 kunnen jongeren op hun favoriete boek(en) stemmen via de stemmodule op de website. Door te stemmen maken jongeren dit jaar kans op het winnen van een ballonvaart. De vijf boeken die de meeste stemmen ontvangen, worden genomineerd voor de Prijs van de Jonge Jury. Het boek met de meeste stemmen wint de Prijs voor de Jonge Jury, de enige publieksprijs voor jeugdliteratuur. Deze prijs wordt op woensdag 20 april 2016 uitgereikt in TivoliVredenburg in Utrecht, tijdens de Dag van de Jonge Jury, een eendaags evenement waarin jeugdboeken en schrijvers centraal staan. Jongeren kunnen workshops volgen, gaan in gesprek met hun favoriete schrijver en worden getraakteerd op bijzondere optredens.

Voor meer informatie, zie <www.jongejury.nl>.

